

Bednarczyk, Rafał

"Szkolne i parafialne nauczanie religii w II Rzeczypospolitej na przykładzie diecezji płockiej", Ryszard Czekalski, Sandomierz 2012 : [recenzja]

Studia Płockie 41, 259-261

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard Czekalski, *Szkolne i parafialne nauczanie religii w II Rzeczypospolitej na przykładzie diecezji płockiej*, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2012, ss. 368.

W minionym roku nakładem Wydawnictwa Diecezjalnego i Drukarni w Sandomierzu ukazała się kolejna publikacja znanego płockiego katechetyka, ks. prof. UKSW dra hab. Ryszarda Czekalskiego zatytułowana *Szkolne i parafialne nauczanie religii w II Rzeczypospolitej na przykładzie diecezji płockiej*. Jak możemy się dowiedzieć w pierwszych zdaniach Wprowadzenia, jest to zmodyfikowana i uzupełniona wersja jego rozprawy doktorskiej *Katecheza w diecezji płockiej w okresie międzywojennym (1918-1939)* obronionej na Wydziale Teologicznym Akademii Teologicznej Katolickiej w Warszawie w roku 1996. Prezentowana publikacja jest jedną z pierwszych w Polsce, która w tak szerokim zakresie próbuje podjąć refleksję nad dziejami polskiej katechezy okresu międzywojennego. Jedynym autorem, który dotąd zajmował się szerzej zagadnieniem katechizacji w Polsce okresu międzywojennego, jest ks. prof. dr hab. Jan Szczepaniak, kapłan archidiecezji krakowskiej. Spod pióra tego znakomitego historyka i katechetyka, Kierownika Pracowni Badań nad Historią i Kulturą Przestrzeni Totalitarnej i Posttotalitarnej na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, wyszło kilka prac poświęconych temu zagadnieniu¹. Wyłączając publikacje ks. Jana Szczepaniaka można dziś znaleźć nawiązania tego okresu dziejów katechezy jedynie w nielicznych artykułach i opracowaniach przekrojowych. Tym bardziej należy docenić pionierski charakter prezentowanej publikacji.

Niezmiernie interesującym zabiegiem metodologicznym, a przy tym ogromnie cennym z punktu widzenia utrwalanie dziejów Kościoła na północnym Mazowszu, jest spojrzenie na rozwój polskiej katechezy w latach 1918-1939 przez pryzmat diecezji płockiej. Dzięki temu czytelnik uzyskuje szerszą panoramę ówczesnych realiów historycznych, które pozwalają jednocześnie lepiej zrozumieć ich przełożenie na charakter działań katechetycznych na terenie konkretnej diecezji. Tak zastosowane rozwiązanie metodologiczne umożliwi ponadto znalezienie odpowiedzi na pytanie, na ile praktyka stanowiła rzeczywistość odpo-

¹ Zob. J. Szczepaniak, *Troska Kościoła o nauczanie i wychowanie religijne w szkole w latach 1918-1927*, Kraków 1997; tenże, *Kształcenie i formacja katechetów Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Kraków 1999; tenże, *Episkopat w obronie katolickiego charakteru polskiej szkoły w latach 1927-1937*, Kraków 2000; M. Gawlik, J. Szczepaniak, *Księża katecheci diecezji krakowskiej 1880-1939. Słownik biograficzny*, Kraków 2000. Przedstawione powyżej prace mają jednak charakter historyczny i nie ujmują całościowo zagadnienia katechezy w Polsce okresu międzywojennego.

wiedź na zalecenia dotyczące katechezy formułowane przez Stolicę Apostolską, prawodawstwo kościelne różnych szczebli, a także przez odpowiednie władze państwowe. Pomimo tak złożonego zadania, Autorowi udało się nadać temu opracowaniu z jednej strony walor konkretności (zapewniło to umiejętne przybliżenie bogatego materiału historycznego) oraz znakomitej, przejrzystej syntezy odnoszącej się do dziejów katechezy w Polsce.

Licząca blisko 400 stron publikacja została podzielona na 4 rozdziały:

1. Organizacja i formy wychowania i nauczania religijnego;
2. Treść wychowania i nauczania religijnego;
3. Metody wychowania i nauczania religijnego;
4. Katecheci i ich formacja.

Jak Autor zaznaczył we Wprowadzeniu, poszczególne rozdziały zmiernają do sformułowania odpowiedzi na cztery zasadnicze pytania badawcze: „1. Gdzie dokonywała się katecheza i nauczanie religii oraz jakie grupy ludzi swym zasięgiem obejmowała? 2. Co stanowiło istotną treść nauczania i wychowania? 3. Jakimi metodami posługiwano się w przekazie religijnym? 4. Kto nauczał i jakie przygotowanie otrzymywał?” (s. 16). Przedstawione pytania można z całą pewnością potraktować jako swoiste echo tych pytań, jakie musiały sobie stawiać osoby (i instytucje) odpowiedzialne za nauczanie religii i katechezę w przedwojennej Polsce. Odradzająca się po latach niewoli Ojczyzna, scalona z ziem należących do różnych państw zaborczych, musiała przecież wypracować nowe, wspólne dla całego kraju rozwiązania także w zakresie nauczania katechetycznego.

W budowaniu zrębów nowoczesnej katechezy czerpano oczywiście z dorobku lat wcześniejszych, jednak lektura książki ks. Ryszarda Czekalskiego pozwala sobie uświadomić, jak bardzo okres dwudziestolecia międzywojennego okazał się dynamiczny na tle całych dziejów katechezy. Imponująco przedstawia się rozwój katechezy szkolnej, parafialnej oraz licznie powstających w tym czasie grup i stowarzyszeń. Katechetycy tego okresu podjęli duży wysiłek w zakresie opracowywania programów, katechizmów, podręczników oraz kazań katechizmowych, a także poszukiwań nowoczesnych metod nauczania i wychowania. Uznanie i podziw mogą budzić zwłaszcza dokonania w zakresie formacji katechetów. Wcześniej to zadanie z reguły spełniały osoby duchowne, które swoją formację katechetyczną odbierały w seminariach i wspólnotach zakonnych. Zaczątki formacji katechetów świeckich można jednak dostrzec w szkołach organistowskich, ponieważ niejednokrotnie to właśnie organiści, jako najbliżsi współpracownicy proboszczów, wspomagali ich w pracy katechetycznej (s. 286-287). Dopiero pod koniec lat trzydziestych zaczęły pojawiać się właściwe ośrodki kształcenia nauczycieli religii i katechetów, jednak ich organizacja była znaczącym krokiem w stronę uregulowania formacji doktrynalnej, pedagogicznej oraz duchowej katechetów świeckich (s. 287-288).

Lektura książki ks. Ryszarda Czekalskiego w naturalny sposób prowadzi do próby zestawienia osiągnięć ówczesnej katechezy z obecną. Biorąc pod uwagę jednak zdecydowanie skromniejsze możliwości techniczne i logistyczne, zniszczenia wojenne oraz wielki kryzys gospodarczy lat trzydziestych, wiele

rozwiązań wprowadzonych w realiach międzywojnia może zawstydząć współczesną katechezę. W tym miejscu można wskazać chociażby inicjatywę wydawania diecezjalnego dwumiesięcznika poświęconego nauczaniu religii pt. „Religia w szkole”. Zaczęło się ono ukazywać w styczniu 1939 r. i doczekało się zaledwie 4 numerów, jednak sama realizacja tej idei wskazuje na ogromny potencjał twórczy przedwojennej, plockiej katechezy (s. 294-296). Inną ideą, której zaczątki pojawiły się w latach trzydziestych, jest formacja katolicka w rodzinach. Należy podkreślić zwłaszcza zamysł organizowanych dekanalnych kursów poświęconych problematyce rodzinnej, co było wyraźnym pójściem w kierunku wzmocnienia roli wychowawczej i katechetycznej rodziców (s. 301-304).

Obfita, zamieszczona na 55 stronicach bibliografia, nie tylko potwierdza gruntownie przeprowadzoną kwerendę badawczą, ale także dostarcza potencjalnym kontynuatorom tego dzieła bogaty materiał źródłowy oraz wykaz opracowań historycznych poświęconych katechezie tego okresu. Niewątpliwie recenzowana publikacja może być traktowana jako lektura obowiązkowa zwłaszcza dla studentów katechetyki w zakresie historii katechezy, ale także dla współczesnych duszpasterzy i katechetów, zatroskanych o podnoszenie poziomu polskiej katechezy. Dzieło to dedykowane przez Autora swoim rodzicom może być również odbierane jako hołd złożony poprzednim generacjom, od których nadal możemy wiele się nauczyć w zakresie realizacji misji katechetycznej w Kościele. Z perspektywy lat jesteśmy w stanie lepiej doceniać zarówno osiągnięcia ale też i ograniczenia tamtego okresu. Wyciąganie wniosków z przeszłości z pewnością pomaga także współczesnym katechetykom znajdować poczucie ciągłości zachodzących procesów dziejowych, których jesteśmy dłużnikami, jak również rozwijać wielkie idee, jakie podejmowane były przez naszych poprzedników.

Dzieło ks. Ryszarda Czekalskiego napisane przystępnym i eleganckim językiem może być pożyteczną lekturą także dla miłośników dziejów Kościoła, oświaty oraz kultury na północnym Mazowszu. Docenić wypada także wysoki poziom edytorski recenzowanego wydawnictwa. W tym miejscu należałoby wyrazić jedynie nadzieję, że niniejsza publikacja okaże się inspiracją i skuteczną zachętą do opracowywania kolejnych tomów, które pozwolą zachować i utrwaląć dzieje katechezy w Polsce oraz na Mazowszu w innych okresach historycznych. Na gruntowne przebadanie oczekuje zwłaszcza historia katechezy w okresie powojennym oraz przełomu XIX i XX w. Równie pasjonujące może być oczywiście sięganie do czasów jeszcze bardziej zamierzchłych, jednak potrzeba stworzenia syntetycznego dzieła dotyczącego ostatnich okresów historycznych wydaje się być coraz bardziej nagłym wyzwaniem na polu katechetyki.

ks. Rafał Bednarczyk